

Anna Kwaśniewska

Badania etnologiczne na Kaszubach i Pomorzu Wschodnim w XIX i XX w.

Ludzie, instytucje, osiągnięcia badawcze

Gdańsk 2009

Spis treści

Wstęp	9
--------------------	---

Rozdział I

Badania „ginącego języka i ludu kaszubskiego” w XIX w.

1. Romantyzm a początki naukowych zainteresowań Kaszubami	27
1.1. Wpływ poglądów J.G. Herdera na badania folklorystyczne i ludoznawcze w Niemczech	27
1.2. „Odkrycie” języka kaszubskiego przez K.C. Mrongowiusza i jego konsekwencje dla badań językoznawczych i etnograficznych na Pomorzu	32
1.3. Początki niemieckich zainteresowań ludoznawczych na Pomorzu	36
2. Badania językoznawcze i etnograficzne Słowińców i Kaszubów w poł. XIX w.	47
2.1. Florian Ceynowa jako prekursor badań etnograficznych na Kaszubach i jego dokonania	47
2.2. Badania językoznawcze i etnograficzne Aleksandra Hilferdinga oraz ich recepcja	59
2.3. Pomorze i jego mieszkańcy w relacjach i pracach autorów polskich do połowy XIX w.	65
3. Germanizacja a zainteresowanie badaczy polskich ludnością Pomorza	72
3.1. Pozytywistyczna walka o tożsamość narodową i poprawę warunków bytu	72
3.2. Pomorze w dziele Oskara Kolberga	76
3.3. Prace Stanisława Kujota i pelplińskiej szkoły historycznej	80
3.4. Kaszubi w działalności społeczno-politycznej i naukowej Alfonsa Parczewskiego	88
3.5. Józef Łęgowski i jego badania Kaszub i Kociewia	96
3.6. Zainteresowanie dziennikarzy i publicystów problematyką kaszubską	106
4. Niemieccy badacze Pomorza i Kaszub w drugiej połowie XIX i pocz. XX w. i ich osiągnięcia	111
5. Słowniki kaszubskie i ich autorzy a „kwestia kaszubska” w końcu XIX i XX w.	126

Rozdział II
**Regionalizm a Kaszubi i badania etnograficzne
 od końca XIX w. do 1914 r.**

1. Regionalizm jako prąd kulturowy i społeczno-polityczny	139
2. Izidor i Teodora Gulgowscy i ich działalność	146
2.1. Muzeum we Wdzydzach	150
2.2. Odrodzenie kaszubskiego rękodzieła ludowego	155
2.3. Izidor Gulgowski jako badacz kaszubszczyzny	158
3. W kręgu Verein für Kaschubische Volkskunde	172
3.1. Powstanie i działalność Verein für Kaschubische Volkskunde	172
3.2. Badania językoznawcze i etnograficzne Friedricha Lorentza	180
3.3. Jan Patock – zbieracz folkloru kaszubskiego i jego dokonania	185
4. Staro- i Młodokaszubi a odrodzenie Kaszub	192
4.1. Działalność publicystyczna i naukowa Konstantego Kościńskiego	192
4.2. Aleksander Majkowski jako założyciel „Gryfa” i Muzeum Kaszubsko- -Pomorskiego	194
4.3. Jan Karnowski jako ideolog ruchu młodokaszubskiego i etnograf	212

Rozdział III
**Lata 1920–1939. Rozkwit muzeów i badań
 na Kaszubach i Pomorzu**

1. Kaszubi a spór polsko-niemiecki o Pomorze	223
1.1. „Swoi” i „obcy” na Pomorzu po 1920 r.	223
1.2. Ruch regionalistyczny a rywalizacja polsko-niemiecka o Pomorze	228
1.3. Floriana Znanieckiego koncepcja sporu sił społecznych na Pomorzu	231
2. Muzea etnograficzne i ich funkcja na Kaszubach w dwudziestoleciu międzywojennym	234
2.1. Janina Krajewska jako organizatorka muzeum w Gdyni i badaczka Kaszub	234
2.2. Adam Wrzosek jako etnograf i twórca Muzeum Kaszubskiego w Dębku	239
2.3. Towarzystwo Popierania Przemysłu Ludowego na Pomorzu i Muzeum we Wdzydzech	245
3. Łucjan Kamieński i badania folkloru muzycznego Kaszub	250
4. Badania etnograficzne Władysława Łęgi	258
5. Inni badacze Kaszub i Pomorza	268

Rozdział IV

W kręgu Instytutu Bałtyckiego. Badania w latach 1925–1939 w kontekście rywalizacji polsko-niemieckiej o Pomorze

1. Instytut Bałtycki – jego powstanie i działalność	271
1.1. Związek Obrony Kresów Zachodnich a powstanie Instytutu Bałtyckiego	271
1.2. Struktura, zadania i formy działalności IB	276
1.3. Instytut Bałtycki jako ośrodek badań etnologicznych na Pomorzu	287
2. Współpracownicy Instytutu Bałtyckiego i ich dokonania	305
2.1. Bożena Stelmachowska – nowe podejście i metody badań	305
2.2. Badania etnosojologiczne Józefa Gajka na obszarze Wielkiego Pomorza	326
2.3. Kaszubi w badaniach porównawczych Adama Fischera	348

Rozdział V

Toruń jako ośrodek badań pomoroznawczych po 1945 r.

1. Stare i nowe na Pomorzu po 1945 r.	357
1.1. Kaszuby i Pomorze po 1945 r.	357
1.2. Reaktywowanie Instytutu Bałtyckiego i jego działalność w latach 1945–1950	360
1.3. Ziemie Zachodnie i Północne jako nowy paradygmat badawczy	366
2. Toruń jako ośrodek badań etnologicznych po 1945 r.	374
2.1. Powstanie i działalność Katedry Etnografii na UMK	374
2.2. Badania Bożeny Stelmachowskiej z zespołem	381
2.3. Udział Wandy Brzeskiej w badaniach etnologicznych Kaszub i Pomorza	398
2.4. Badania Marii Znamierowskiej-Prüfferowej i pracowników Muzeum Etnograficznego w Toruniu	404
2.5. Jan Rompski, etnograf, poeta i działacz kaszubski	414
2.6. Ryszard Kukier jako badacz Kaszub i Pomorza	418
2.7. Atlas Etnograficzny Pomorza Wschodniego	427

Rozdział VI

Tradycja i współczesność Kaszub i Pomorza w badaniach do połowy lat 80.

1. Badania Instytutu Sztuki PAN	431
1.1. Badania sztuki i rękodziela ludowego	431
1.2. Badania folkloru muzycznego	437
2. Badania nad rybakami i tożsamością kaszubską Jadwigi Kucharskiej i Katedry Etnografii UŁ	446
3. Przemiany społeczno-kulturowe na Pomorzu Środkowym w badaniach Katedry Etnografii UAM	458

4. Badania etnologiczne i socjologiczne innych osób oraz instytucji	465
5. Muzea pomorskie – powstanie, działalność, badania	469
6. Prekursorzy gdańskiego ośrodka etnologicznego	489
7. Badania etnologiczne kaszubskich księży	501

Rozdział VII

Ku antropologii Kaszub i Pomorza

1. Zmiana paradygmatów w regionalnych badaniach etnologicznych i socjologicznych Kaszub	509
2. Społeczność kaszubska w procesie przemian	524
3. Odrodzenie regionalne na Kociewiu	530
4. Żuławy – poszukiwanie tożsamości	534
5. Bory Tucholskie – zaznaczanie odrębności	537
6. Muzea pomorskie w procesie przemian	540
7. Opieka nad sztuką ludową i jej badania	562
8. Kaszubi w badaniach etnologów „obcych”	566
9. Na drodze do gdańskiego ośrodka etnologicznego	567
Zakończenie	579
Bibliografia	585
Wykaz źródeł	615
Indeks osobowy	619